

Hitvédelem

(apologia), olyan védőirat, mely a keresztény egyház tanait védelmezte az ellenfelek, főleg a pogány bölcselek ellenvetései és vádjai ellenében. Ezen iratokat az apologeták igazolásuk céljából a római császárok színe elé terjesztették. Ilyenek voltak Jeshinus vértanu Apologia major és Apologia minor c. iratai, Sardesi Milo elveszett védőirata; Athenagoras Legatio pro christianis; Tertullian Liber apologeticus c. iratai. Az egyes felekezeteknek is van apologiája, I. Ágostai hitvallás apologiája.

Hitvédelemtan

(apologetika), a keresztény vallásnak ellenségeivel szemben való védelmének tudománya. A kereszténység kezdete óta támadásoknak volt kitéve. Innen van, hogy a keresztény H. őrségi keletű. Az egyház hite változatlan maradt ugyan a bölcseleti áramlatok folyamában, de a kereszténység hitelreméltóságának érvei és a katolicizmus alaki elvének alapjai a kultúra

változása szerint az időközönként fölmerült bölcseleti véleményekre és támadásokra való tekintettel illesztettek rendszerbe. A keresztény H. kezdetben törvényszéki védelem volt, mivel a kereszténységet politikai okokból támadták. - A zsidók ellen használt hitvédelemnek középpontja Krisztus messiási méltóságának bizonyítása volt, kiből az ószövetség jövendölései és előképei beteljesedtek, és annak a hangsúlyozása, hogy a keresztény vallás a zsidó vallásnak befejezése, tökéletesítése. A VII. században, midőn az iszlám fegyverrel terjeszté vallását, a keresztény H. a kereszténységet összehasonlítja az iszlámmal és párhuzamot von Krisztusnak és Mohammednek személye között. Mikor az új-platonizmus Plato bölcseleti eszméi alapján iparkodott ellentétet mutatni ki az egyház tanai és a bölcselettudomány között, az egyház tudósai a platói bölcseletet alkalmazták annak a kimutatására, hogy a józan ész és a kinyilatkoztatás között nincs ellentét. Mikor meg az arabok szemkápráztató kulturája és Avverhoës fordításai Aristoteles nevében iparkodtak megtámadni a kereszténységet, a kifejlesztett aristotelesi bölcseletet alkalmazták az egyház tudósai, hogy a kinyilatkoztatás és a bölcselet összhangját bebizonyíthassák. A XV. és XVI. sz. renaissance-írói az ókori skeptikus rendszerek nevében támadták a kereszténységet; ezen rendszerrel szemben a H. a kereszténység őscsiráit kutatta az emberiség multjában és azt bizonyította, hogy a kereszténység lényegében oly régi, mint maga a vallás és az emberiség. A XVI. sz. reformáció-mozgalma új módszert teremtett, t. i. a történeti bizonyítás módszerét. Mikor a naturalizmus, a deizmus és a racionalizmus az ész vallását akarta a kinyilatkoztatott vallás helyébe avatni, a hitvédelem iránya ismét új fordulatot vőn, a kinyilatkoztatás lehetőségének, szükségességének s bizonyosságának ismertető jeleivel foglalkozott és a hitelreméltóság érveit fejtegette bővebben. Az évszázadok tudománya és bölcselete hangyaszorgalommal rakta le a keresztény hitvédelemnek - a demonstratio christianának - alapjait. Enciklopedikus, munkák: a Démonstrations évangéliques 16 kötete, a Dictionnaire d'apologistes involontaires két kötete, Jaugé: Démonstration apologétique de la Foi catholique vaskos két kötete. Magyarra le vannak fordítva Hettinger, Bougaud, Chateaubriand és Duilhé de St. Projet munkái, Weisz munkájának fordítása pedig folyik; Dudek dr. eredeti apologiát írt, mely 1893. került a nyilvánosság elé; Székely István dr. megírta a szentírás apologiáját és a keresztény metafizika kérdéseinek nagy apologiáján dolgozik.

Hitvédők

(apologeták), kik a hitet védelmezik a támadások ellen. Maguk az evangelisták voltak az első hitvédők, különösen szent János, ki a gnosztikusok és dokéták ellen védelmezte Krisztus istenségét. Justin vértanu párbeszédben Tryphóval azt bizonyítja, hogy az ószövetség az újszövetségnek előképe. Tertullian, Lactancius, Cyprian szintén a zsidó vallás szemrehányásai ellen védelmezik a kereszténységet. Quadratus és Aristides Hadrian császárnak benyújtott védőiratok szerkesztői; Sardesi Meliti, Miltiades és Apollinaris Claudius Marcos Aurelius császárhoz intézik erkölcsopolitikai védőirataikat. Ezekből csak töredékek maradtak fenn. (Szir ford. Pitra Spicilegium Solesmense T. p. II. XXXVIII-LV.) Justin apologiái teljes képét nyújtják a II. sz. védőirodalmának. Az első Antoninus Pius császárhoz, fiaihoz, a római tanácshoz és a néphez intézte. Athenagoras (177) hasonló szellemű védőiratot intézett Marcus Aurelius császárhoz; Tertullian (Apologeticum) a római birodalom helytartóihoz fordul, Cyprian pedig

Demetrianus előkelő rómaihoz, majd Donatushoz, majd meg a bálványok hiuságáról is (De idolorum vanitate). Tertullián következő védőiratokat is írt: Ad nationes; De idololatria; De testimonis animae. Minucius Felix Octaviusának ír. Alexandriai Kelemen Cohortatio ad Graecos és Stromata című irataiban a görög bölcselet képtelenségeit és elégtelenségét bizonyítja irenikus módszerben. Origenes vitatkozó módszert használ. Tiruszi Methodius, az ifjabb Apollinaris Porphyrius ellen írnak, műveik azonban, miként Porphyreai, elvesztek. Eusebius Bitinia helytartója Hierokles ellen írt (303), Alexandriai Cyrill pedig 433. a hitehagyó Julian ellen 18 könyvben, melyekből 8 elveszett. Lactantius Institutiói, Eusebius Praeparatio evangelica című és Athanasius védőiratai, Theodoret Curatio Affectionum Graecorum 1. XII. c. munkája a IV. sz. kiváló apológiái. Ezekhez járul még Arnobiusnak a IV. sz. elején megjelent Disputationes adversus nationes c. könyve. Az V. sz. hajnalán Orosius történelmi védőiratot szerzett (Retractationes). Ezt követte Ágostonnak nagynevezetességű munkája De civitate Dei (413-427-ig). Sevillai Izidor írta De Fide catholica adv. Judaeos-t, mely irányban működtek Gregentius a VI. sz.-ban, Leontinus a VII. sz.-ban, Anastasius a IX. és X. sz.-ban, Commenius Sándor császár a XIV. sz.-ban. Ezek Keleten. Nyugaton lyoni Agobard 876. (De judaicis superstitionibus), Maurus, Westminsteri Gilbert, Deutz Róbert, Venerabilis Péter, Chatillon Gualterus, Ilyai Miklós. Az iszlám ellen írtak: Damaszkuszi János (Disceptatio Saraceni et Christiani), Abukara Tódor, Samonas, Kantakuzeni János, Venerabilis Péter (a XII. sz. ez utóbbi Adversus nefandem sectam Saracenorum). Majd meg föltűntek: szt. Anzelm, szt. Tamás, Nagy Albert, később Pennaforti Rajmund (megh. 1275), Martini Rajmund (Pugio fidei adversus Mauros et luaedos), Savonarola és Turrecremata (az iszlám ellen), a viennei zsinat (1311) után Ricold (Propugnaculum fidei adversus deliramenta Alcorani), Spina Alfonz (Fortalitium fidei contra Judaeos, Saracenos aliosque christianae fidei vinmicos, Argentorati 1471), Karthauzi Dénes, Cavailleria Péter, Cusa biboros, Marsilius Ficinus és tanítványa Picus del Mirandole és Savonarola (megh. 1498., Triumphus crucis contra saeculi sapientes). Természettudományi szempontból írt: Sabundi Rajmund. A XVI. sz. egyik legjelentékenyebb hitvédője volt Vives Lajos (megh. 1540). A humanizmus irányát képviselték Ailly Péter, Gerzon János, Melchior Canus Loci theologici című munkája, a hitvédelemtan alapkérdései és módszerei felől írt kiváló fontosságú munka. Mornay Fülöp az első protestáns hitvédő, ki a kereszténységet a hitetlenek ellenében védelmezte. Még nevezetesebb ez irányban Grotius Hugo műve: De veritate religionis christianae. Lugd. Bat. 1627., mely számtalan nyelvre lefordítottatott. labbadie továbbfejlesztette Grotius munkáit (Sur la vérité de la religion chrétienne, Rotterdam 1684).

PALLAS NAGYLEXIKON